

KAJKAVŠTINA U RANIM PODRAVSKIM TOPONIMIMA

KAJ-DIALECT IN EARLY KAJKAVIAN TOPONYMS

Mijo Lončarić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Republike Austrije 16

10000 Zagreb

mloncar@ihjj.hr

Primljeno / Received: 20. 9. 2009.

Prihvaćeno / Accepted: 4. 11. 2009.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC 625.7 (497.5) Podravina

SAŽETAK

Na temelju prvih zapisa hrvatskih riječi, a to su uglavnom toponimi, utvrđuju se osobine hrvatskoga jezika, upravo kajkavštine, u Podravini od 12. do 16. stoljeća.

Analiza najstarijih zapisanih podravskih toponima, većinom ojkonima, uglavnom potvrđuje dosadašnja znanja i pretpostavke o kajkavštini toga područja.

- *O akcentuaciji građa ne daje gotovo nikakve podatke.*
- *Jat i poluglas izjednačeni su na prijelazu 15. na 16. st., do kada se čuvaju posebne fonološke jedinice za njih. Kontinuanta je jata zatvoreno e, koje u dugom slogu može biti također dvoglasnik, i to uzlazni (ie) češće, ili silazni (ei), rjeđe. Kontinuanta poluglasa ima vrijednost centralnoga neodređenog samoglasnika, šva (D). Poluglas se jednači s jatom u vrijednosti kontinuantne jata. Prijelazni govori oko Našica koji se pod utjecajem pridošlih novoštokavskih govora razvijaju u štokavskom smjeru jednače kontinuantu poluglasa sa a, kontinuanta jata s kontinuantom e = e (ali se u nekoliko mjesta oko Našica fakultativno još čuva posebna fonološka jedinica na mjestu jata).*
- *Zapisi upućuju na dulje čuvanje slogotvornoga l (lu) kao posebnoga fonema i posebne fonološke jedinice na mjestu stražnjega nazala, u vrijednosti samoglasnika između o i u - zatvoreno o (ol) do 15. st. Kod lu negdje to može biti pisarska tradicija. S obzirom na jednačenje kontinuantni stražnjega nazalnog samoglasnika i slogotvornoga l zapisani likovi potvrđuju da je njihova kontinuanta imala posebnu fonološku vrijednost posvuda do 17./18. st., a kasnije se negdje izjednačila ili sa starim o ili sa u. U Podravini danas nema posebnoga fonema kao njihove kontinuantne, ali je nalazimo na susjednim područjima: varaždinskom, kalničkom, u Moslavini.*
- *Zapisi upućuju na ranu generalizaciju sufiksa sa o i kod osnova gdje se očekuju sufiksi sa e, već od početka 14. st.*

Ključne riječi: kajkavski dijalekt, rani kajkavski toponimi

Key words: kaj-dialect, early kajkavian toponyms

U raspravi *Hrvatski jezik u »Felicijanovoj ispravi« i u drugim slavonskim dokumentima iz XII. stoljeća*,¹ želio sam pokazati koliko se može zaključivati o hrvatskom jeziku u srednjovjekovnoj Slavoniji² na temelju suvremenih zapisa. Naveo sam da je riječ uglavnom o toponimima zapisanima u latinskim ispravama, da je često postojala pisarska tradicija zapisivanja nekih, posebno važnijih toponima, u određenom liku, koja je bila pod utjecajem mađarskoga i latinskoga, manje njemačkoga, jezika, a toga je utjecaja bilo i kasnije, negdje više - negdje manje.

Ranije sam, u radu 1985. istakao takav pristup Stjepana Pavičića iz 1920. godine, gdje sam pokazao da Pavičić tada na temelju naše tadašnje povijesne dijalektologije i povijesti jezika uopće nije mogao dobro interpretirati neke zapise. Kasnije je to pokušao Pavle Ivić (1956) i dok mu je to uspjelo za neke jezične karakteristike (npr. jat - posebna fonološka jedinica), nije dobro interpretirao zapise za poluglas i staro slogotvorno *l*.³

Za ilustraciju pisarske tradicije mogu se uzeti imena triju najvećih mjesta, gradova iz toga područja - Koprivnice, Virovitice i Križevaca. Za Koprivnicu pisalo se *Koproncha*⁴ i slično (prvi put 1316. godine), a tek 1461. zapisano je *Caprinitza*, što je blizu hrvatskom liku (nedostaje samo *v*, dok *a* na mjestu *o* odgovara mađarskoj grafiji). Kao što je često slučaj, ime tekućice - rječice, potoka - po kojem je grad dobio ime, zapisano je, prvo, mnogo ranije - već 1207. (CD III), i, drugo, mnogo sličnije današnjem liku imena - *Quopurniche*. Grad Križevci zapisan je najprije u liku *Križ* (*Cris* 1223), i kasnije katkad tako, ali obično je to *Crisio*, *Crisium*. Virovitica je bilježena kao *Wereuwche* 1234, *Werewche* 1239, *Vereucha* 1242, *Veröcze* 1244. i slično dalje, a u prepoznatljivom hrvatskom liku 1444. *Wyrowythyca*.⁵

Za analizu obuhvatio sam (Gornju) Podravinu u današnjem širem smislu, bez istočnoga Podravlja, istočne slavonske Podravine. Katkad uzimam i imena i izvan toga područja, iz susjednih krajeva, radi usporedbe, potvrde zaključka ili zato što nalazimo drukčije stanje. Katkad i zato što za neku pojavu u Podravini nema dovoljno potvrda. To su, dakle, Međimurje, varaždinsko, vrbo-

¹ Kao što je poznato, ta isprava iz 1134. godine prva je poznata sačuvana isprava iz sjeverne Hrvatske. Od drugih pisanih spomenika iz 12. st. zbog važnosti posebno spominjem jedan, iako je izvan obuhvaćenoga područja, tj. potječe iz Požeške kotline. To je natpis *BRAT JAN*, uklesan u kamen. Iako fragmentaran, može se smatrati prvim spomenikom na hrvatskom jeziku, i to narodnim jezikom, bez utjecaja starocrkvenoslavenskoga, pisanim latinicom, dakle vrlo blizu vremena nastanka Bašćanske ploče na glagoljici.

² Srednjovjekovna Slavonija obuhvaćala je sjevernu Hrvatsku, dok današnja Slavonija obuhvaća uglavnom njezin dio koji je bio pod turskom vlašću, i kao što je navedeno u radu Lončarić, Finka 1986 (329) Slavonci i Podravci pokazivali su mi u Podravlju u polju među koja dijeli Slavoniju od od »Podravine«. Upotrijebio sam naziv ime *Podravlje*, jer je *Podravina* dvoznačno, odnosno troznačno, tj. upotrebljava se za Podravlje, kraj uz Dravu, pa se razlikuju Donja (ili Slavonska) Podravina i Gornja Podravina, koja se danas ne smatra Slavonijom, između Drave i Bilogore. Gornja Podravina također se uzima u širem i užem smislu. U prvom obuhvaća ne samo nizinu uz Dravu, a u užem smislu (»prava«) Podravina obuhvaća samo nizinu uz Dravu.

³ Ivić je pretpostavio da je vrijednost poluglasa u Slavoniji bila otvoreno *e* (ä) (Ivić 1958 : 301f.), kao dalje na istoku, međutim, ja sam zaključio (za što je veoma ilustrativan bio zapis za grad Pakrac kroz nekoliko stoljeća), da se je dugo čuvala posebna jedinica na mjestu poluglasa, u vrijednosti šva (*D*) (Lončarić 1985). Slogotvorno *l* također je neko vrijeme čuvalo posebnu fonološku vrijednost, ali se u Slavoniji najprije izjednačilo s kontinuantom stražnjega nazala, koja je također čuvala posebnu fonološku vrijednost u glasu tipa *o*, u Slavoniji zatvorenijeg od etimološkoga *o*, a kasnije je došlo do različite sudbine te kontinuantne (u štokavskim govorima jednačenje s *u*, a u kajkavštini i danas imamo tri različite sudbine: također jednačenje s *u*, jednačenje s *o* i čuvanje posebne fonološke vrijednosti).

⁴ Ako je potvrda imena navedena u Heller, *Comitatus Crisiensis* i *Comitatus Veroecensis*, u Dickenmannovu djelu *Studien zur Hydronymie des Savsystems* te kod Pavleša, *Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo*, onda ne donosim posebno podataka o izvoru. U ostalim slučajevima naznačuje se izvor. Ako je mjesto s nekim imenom pripadalo đurđevačkom vlastelinstvu, označeno je slovom *Đ*, a ako je pripadalo koprivničkom vlastelinstvu onda sa *K*. Drugim se posebnim kraticama, osim uobičajenima, ne služim.

⁵ Pregled grafije zapisa hrvatskih imena u starim ispravama, između ostaloga, daje Dickenmann (1966) u poglavljima *Orthographische Fragen* i *Ungarische Einflüsse*, te Šimunović 2002.

večko, bjelovarsko-bilogorsko i virovitičko područje te Sjeverna Moslavina. Središte područja obuhvaćalo je staru hrvatsku župullžupaniju Komarnica, te susjedne župe,⁶ dijelom ili u cjelini: Gušće (*de Gwescha, Gaska*),⁷ grđevačku, česmičku, rovišćansku, križevačku i kalničku. U crkvenoj organizaciji pripadalo je područje komarničke župe uglavnom Komarničkom arhidakonu, a ostala i arhidakonatima Kalnik i Gušće. Kasnije je područje komarničke župe pripadalo koprivničkom i đurđevačkom i ludbreškom vlastelinstvu.⁸

Najstarije su isprave u sjevernoj Hrvatskoj prilično kasne, prva je Felicijanova iz 12. st. Među važne ulazi isprava kralja Emerika iz 1201. o posjedu zagrebačkih biskupa u srednjoj Podravini,⁹ ali ona ima malo zemljopisnih imena. Zanimljiva je po tome što se posjed zove točno tako kako se i danas zove potok gdje je taj posjed bio, tj. *Komarnica*. Zapisan je kao *Camarnica*, što odgovara mađarskom pisanju. Više je isprava u kojima se navodi po nekoliko toponima. Za Podravinu u užem smislu važne su dvije mlađe isprave iz 15. st., iz 1439. i 1477. godine, u kojima se donose popisi naselja koprivničkoga i đurđevačkoga vlastelinstva, s oko 130 imena naseljenih mjesta. Imena naseljenih mjesta obuhvaćenoga područja navode su u 6. i 10. svesku niza *Die historischen Ortsnamen von Ungarn: Comitatus Crisiensis i Comitatus Veroecensis*.

Ako je u kojoj ispravi potvrđen koji drugi anojkonim, u kojem nalazimo podatak o jezičnoj pojavi koja nas zanima, također ga spominjem.

Ovamo pripada toponim *Međimurje*. On originalno, u govorima u kojima se to može vidjeti, glasi *MeC(imorje)*, etnonimi *Mešimorec, Mešimorka*. O njemu sam također pisao, pa ne bih ovdje šire obrazlagao, nego sam iznio rezultat (Lončarić 1994). Dugo se je povezivao s imenom rijeke *Mura*, međutim riječ je o dvije različite etimologije. S Murom je pučkom etimologijom povezan i u njemačkim i mađarskim prevedenicama *Mur-insel, Muraköz*. Rješenje je bilo vrlo jednostavno, tj. daju ga stari kajkavski rječnici, koji imaju apelativ *mešimorje*, u značenju 'otok', npr. *Insula ... otok, szredische, megimorje* (Belostenec, s. v. *Insula*). Tako glasi i latinska prevedenica za Međimurje: *Insula*, koja se proširuje i na *Insula Mura Dravana*.¹⁰

Ako se zemljopisna imena gledaju s općejezičnoga gledišta, što ovdje i želimo, onda se može promatrati ograničen broj pojava, uglavnom fonoloških, upravo fonemnih. Neću analizirati motivaciju pojedinih ojkonima ni drugih toponima na koje se osvrćem u ojkonima, a tvorbu ako je to

⁶ Za starija razdoblja, za manje teritorijalno-administrativne jedinice, prije formiranja velikih županija, u kojima su manje starije obično sačuvani kao kotari, uzimaju jedni autori naziv *župa*, a drugi *županija* (v. Mažuranić, *Prinosi*, s.v. 2. *župa*). U novije vrijeme povijest i problem prikazani su u djelu *Hrvatske županije kroz stoljeća*.

⁷ Za tu jedinicu, kao i za kasniji arhidakon, također se uzimaju različiti hrvatski nazivi, *Gušće* (Dočkal) i *Gvešće, Gačićće*. Od njih je prvi najobičniji, a etimologiju mu je pokušao odrediti još Čuk, a u novije vrijeme pozabavio se njome Putanec (v. Gulin 2002, bilješka 15, na str. 73/74; zahvaljujem ovdje akademiku Šimunoviću, koji me je upozorio na literaturu, kao i u nekoliko drugih slučajeva). Marković (2002 : 272) upozorava da treba imati na umu dva današnja toponima na tom području. Prvi je *Gušte*, koji odgovara liku *Gušće/Gušće*, ali treba dodati da je takav lik mogao nastati tek nakon dolaska novoštokavaca ili intervencijom zapisivača, koji su ga »normirali« (kao npr. imena gradova *Rijeka, Osijek*). Drugi je toponim *Gradišće*, koji može potjecati od staroga grada župe Gušće.

⁸ Srednjovjekovne odnose na istoku, koje danas zahvaća Virovitičko-podravska županija, sažeto je u novije vrijeme prikazao Marković 2002.

⁹ Prikazala ju je Lelja Dobronić 1951. godine. Na srednju Podravinu odnose se dva posjeda, Komarnica i Zdelja, na susjedna područja Kamenik kod Kalnika, nešto dalje Biškupec kod Varaždina, Duža, Gušće / Gačište i Vaška kod Virovitice, te Dubrava (Donbro) kod Vrbovca.

¹⁰ Prefiks *meš* odgovara slovačkom *meš*. Sa slovačkim jezikom se kajkavski dio hrvatskoga jezika susretao na području današnje Mađarske, prije dolaska Mađara, prije 10 stoljeća. Srednjoslovački dio jezika ima također znatne južnoslavenske crte, a i u kajkavštini susrećemo neke zapadnoslavenske crte (npr. e umjesto o u nastavku 1. l. mn. prezenta -me. U češkom je jeziku potvrđena odgovarajuća imenica *mezimoře* u značenju 'poluotok, rt' (Krajčović, Lončarić 1998).

od važnosti za glavnu analizu.¹¹ U pristupu toponimima i u nazivlju polazim od stavova i terminologije u Šimunović 1972.

S obzirom na specifičnu kajkavsku akcentuaciju građa ne daje gotovo nikakvih podataka, što se s obzirom na suprasegmentna (ne)bilježenja moglo i očekivati.¹² Ti bi podaci bili važni posebno zbog dvaju razloga. Na tom području ostvaren je susret triju važnih kajkavskih tipova, posebno s obzirom na akcentuaciju. To su, najprije, tzv. kajkavski konzervativni govori, koji najbolje čuvaju osnovnu kajkavsku akcentuaciju, zatim govori s unakrsnom metatonijom akuta (novoga praslavenskog dugoga uzlanog naglaska) i cirkumfleksa - staroga silaznoga naglaska (što podsjeća na metatoniju praslavenskoga akuta i cirkumfleksa u dijelu litavskoga jezika), što je otkrio Stjepan Ivšić (Ivšić 1936). Treća je akcentuacija s ograničenim mjestom naglaska na zadnja dva sloga (naglasne) riječi (Franjo Fancev: »Zweisilbengesetz«). U blizini je i četvrta vrlo specifična akcentuacija, u Međimurju, gdje su ukinute sve suprasegmentne opreke osim mjesta naglaska. Kvantiteta se prerfonologizirala u kvalitetu.

Od ostalih fonoloških pojava može se analizirati nekoliko. Među njima su i dvije koje su posebno karakteristične za kajkavštinu, i to (1) sudbina jata (**ě*) i poluglasa (**ǫ*),¹³ te (2) razvoj stražnjega nazala (**Q*) i slogotvornoga **l*. Kao što je poznato, specifičnost je kajkavštine - u okvi-

¹¹ Ipak bih se usput osvrnuo na nekoliko motiva u imenima, koja mi se čine posebno zanimljiva.

Na rubnom području, zapadno od Križevaca zapisano je *Zlanchina* oko 1433. Naime, mjesta koja su dobila ime po kiselim mineralnim vodama redovno imaju u osnovi *slatina*, dok je ovdje *slan*. Leksemi *sladak*, *slan* svode se na isti indoeuropski korijen *sald-/*sa-ld-* 'slan, začinjen, wohlschmeckend' (Skok, s. v. *sladak*).

Na pučkoj etimologiji zasniva se današnji ojkonom *Tkalec* (danas su to zapravo dva sela: Gornji i Donji Tkalec). Ime sela nije prvotno motivirano glagolom *tkati*, nego imenicom *kal* 'blato'. To se vidi i po zapisima hrvatskoga imena, ali i po latinskom imenu: *Lah*, *Calissa locus* 1217, *Laga* 1223, *Caluch*, *Kalacz* 1226 (u potonja dva primjera *a*, *u* na mjestu su poluglasa, šva), *Kalista* 1270. bit će *Kališće*, kao i 1408. *Kalysthye*, *Calisthe*. Lik koji odgovara današnjem imenu sela, a zasniva se na pučkoj etimologiji, tj. dovodi ime u vezu s *tkati* javlja se prvi put 1570. *Thkalecz*.

Zapadno od Križevaca, sačuvala su se imena u kojima je prepoznatljiv stari slavenski etnonim **duleb-* - rijeka i selo *Dulepska* i etnik *Duleb'ani*.

Posebno je zanimljiv je etnik za selo *Slanje* kraj Ludbrega - *Slavenci*. Ime je potvrđeno od 13. st. u likovima: 1248. *Zlowna*, 1253. *Zlayna*, 1334. *Zlauina*, a od kraja 15. st. dolaze opet likovi u kojima se prepoznaje današnji naziv: 1495. *Zlayno*, 1507. *Zlanya*. Moguće su dvije pretpostavke o neslaganju ojkonomima i etnika. Poznati su takvi slučajevi, npr. stanovnici sela Markuševca kraj Zagreba nazivaju se *Šimunčani*, po župi sv. Šimuna. Može se pretpostaviti da se kod Slanja radi o dva različita toponima: jedan s osnovom *slan-*, koji se odnosi na prirodno okruženje, a drugi **slav-/slov-*, koji je etničkoga porijekla, odnosi se na stanovništvo. Tako je ostalo sve do danas: ojkonom je geografskoga porijekla, a etnik etničkoga. Druga je mogućnost da je *Slavina* dala *Slane* fonološkim razvojem. Na primjer, na susjednom području rijeka Bednja ima lik *Beja*. S tim se može povezati i ime sela *Slovinska Kovačica*, kod Bjelovara, za razliku od novijega naziva *Vlaška Kovačica*, koje je ime nastalo dolaskom Vlaha u Slavoniju (*Parva Valachia*). U atributu *slovinska* čuva se stari lik *Slovinje* za Slavoniju.

¹² Dickenmann (1966:201) također govori o tome da građa ne pruža uvijek dovoljno podataka za utvrđivanje fonološkoga lika imena, npr. za stare izjednačene skupove *stj*=* *skj*. Šimunović (2002:207) to dalje razrađuje (v. ovdje kod *stj*, *skj*).

Ovdje bih se samo vrlo kratko osvrnuo na nastanak spomenute akcentuacije, o čemu sam na temelju Fancevljeva i Ivšićeva istraživanja, a kasnije i na temelju Junkovićeve interpretacije, već iznosio svoje mišljenje (Lončarić 1977). Što se tiče uzroka ponovio bih da to treba gledati u širem arealnom kontekstu, s obzirom na to da se za starija razdoblja i za slovački jezik, u koji je prelazila kajkavština prije 10. st., i za mađarski jezik pretpostavlja akcentuacija s fiksnim mjestom na predzadnjem slogu. Ovdje bih samo dodao nešto u vezi s apsolutnom kronologijom navedene pojave. Pokazao sam (isto) da se ta akcentuacija dijelom poklapala s nekim srednjovjekovnim administrativnim granicama. Najzanimljiviju inovaciju u kajkavštini, metatoniju akuta i cirkumfleksa, treba staviti u vrijeme stvaranja osnovne kajkavske akcentuacije, dakle, u vrijeme otpadanja poluglasa, što je u vrijeme dolaska Mađara. Tada sam iznio pretpostavku da je akcentuacija s ograničenjem na zadnja dva sloga nastala sigurno do 14. stoljeća, kada u osnovi možemo već govoriti o svim važnijim hrvatskim dijalektima. Za tako veliku promjenu, inovaciju bio je potreban i velik unutarsustavni razlog, kakav više ne nalazimo nakon 10/11. stoljeća (v. i Lončarić 1996).

¹³ Govorim o jednom poluglasu jer polazim od suponiranoga prahrvatskoga vokalizma, u kojem su poluglasi izjednačeni u jednome, a njihov je refleks imao vjerojatno fonetsku vrijednost šva.

ru svih slavenskih idioma - da su se prva dva i druga dva fonem u kajkavštini međusobno izjednačili, s iznimkom nekih rubnih govora. Također se može pratiti sudbina **dj*, **stj*=**skj*, **zdj*=**zgj*, sekundarni suglasnički skupovi i neke pojave od manje važnosti, te pojedinačne pojave.

Najveći broj toponima tvoren je sufiksom s nepostojanim poluglasom, šva

-*C(e)c* < *C(∂)c*, gen. -*Cca*, odnosno mn. -*Cci* (o čemu će dalje biti više riječi). (Sufiks s nepostojanim šva bilježim sa -*(e)c*, jer je kasnije nepostojano šva dalo zatvoreno *e*.)

Kvantitativni odnos imena na -*(e)c* i ostalih obično je takav da ih je više od polovice s tim sufiksom, a manje od polovice s drugim sufiksima. Kao ilustraciju uzet ćemo jednu relativno zatvorenu cjelinu, društveno-teritorijalnu jedinicu, vlastelinstvo. Istina, treba imati na umu da su imena bilježena kroz dva i pol stoljeća, kroz koje vrijeme granica i opseg vlastelinstva nisu bili stalni, uvijek jednaki. Od 115 imena u đurđevačkom vlastelinstvu, samo 50 nije s navedenim sufiksom. Kasnije se rijetko susreću zapisi sa -*ec*.

Znatno je manje toponima s »nenepostojanim« poluglasom, danas samoglasnik tipa *e* (obično zatvoreno), kojim se tvore deminutivi, i gdje se na mjestu poluglasa bilježi vokal, obično *e*, jer dolazi i u kosim padežima, npr. *gradec* - *gradeca* (*Gradec* Đ 1439), *zdenčec* - *zdenčeca* (*Zdenčecz* K 1477).

PREGLED TVORBENIH NAČINA

Toponimizacija na razini apelativa

• imenica

∅ = *Breg, Limbos, Nowak, Pathak, Zygeth*

-*(e)c* = *Zygetecz*

-*a* = *Greda, Loka, Dezka/Dizka* 1615 (kasan zapis)

-*ana* = *Polyana*

• pomeničenih pridjeva

-*o* = *Kopriwna* 1439, *Koprivno* 1477; *Raven*; vjerojatno f. *Neteča*, tj. 'netekuća voda', a ne m. (*Neteč*), kako je zapisano *Netech* 1396.

Sufiksacija

-*in* = *Krnyn*

-*ov-ica* = *Machkowyca, Cerovica*

-*en-ica* = *Czyglenyca*

-*ov-ina* = *Rachkowina*

-*n-ščina* = *Babynschina Nedelischina*

-*išče* = *Zredysche*

-*ica* = *Drawycza, Gorycza* (4), , *Kuchycza*

-*je* = *Bezje/Bozje, Oresye, Brezye*

Prefiksacija

Prikraj > *Pricraye* 1396, *Prikraye* 1439, *Prykraj* 1477. Toponim se prvo javlja kao lokativna sintagma, pri čemu je važno da je s nastavkom tvrdih, a ne mekih osnova, tj. sa -*e*, a ne sa -*i*.

Prefiksarno-sufiksarna tvorba

Podgradya, Podbseschye, Zgorje

PREGLED FONOLOŠKIH OSOBINA

Kao ishodišni likovi fonoloških i morfoloških jedinica uzimaju se općekajkavski, odnosno općehrvatski likovi ako se mogu suponirati. Ako se takvi likovi ne mogu suponirati s dovoljno čvrstom argumentacijom, onda se uzimaju eventualno suponirani praslavenski likovi iz literature. U rijetkim slučajevima ishodišni se likovi ne suponiraju.

Poluglas

Kontinuanta poluglasa pojavljuje se često jer dolazi u najčešćem sufiksu

$-C(\partial)c$, kao i genitivu njegova množinskoga oblika, odnosno u genitivu množine imena na $-ci$. Međutim, u drugim imenima i tvorbama javlja se rijetko. Fonetska vrijednost bila mu je šva (∂), a po jednačenju s kontinuantom jata bila je zatvoreno e [e].

Sufiksi $-(e)c$; $-ec$; $-ci$

$-(e)c$. Zapisani likovi velikom većinom završavaju na $-Cc$, bilježi se osnova koja dolazi u kosim padežima, bez obzira je li ime u jednini ili u množini (što je kasnije obično singularizirano). Dakle, bilježi se posljednji suglasnik osnove - upravo sonant, najčešće v - i sufiksni suglasnik c . Ako je to ime na $-(o)v\partial c$ // $-(o)vci$, onda se v bilježi sa u ili w , a c se obično piše cz , rjeđe ch (češće u ranijim razdobljima). Nepostojani poluglas nije se bilježio vjerojatno ni zbog toga što je bio neodređeni centralni glas tipa šva, vjerojatno i s reduciranim izgovorom.

Kao prve primjere navodim zapise imena sela Zrinski Topolovac: 1397. *Thapolouch*, 1398. *Tapalouch*, 1406. *Thapalouch*, 1412. *Topolouch*, 1439. *Thapolowcz*, 1449. *Thololovac*, 1498. *Thapalowcz* itd. Drugi je s ruba obuhvaćenoga područja, to su na kalničkom području današnji (Gornji i Donji) Dubovec. Zapisivan je obično sa $-wcz$, ali prvi je zapis *Dobouch* 1238, 1334, *Dubowcz* 1461, *Dobovc*. Posebno je zanimljiv vrlo rani zapis sa $-ec$: *Dobowecz* 1353. Na đurđevačkom području zapisano je 1439: *Popowcz*, *Zedlarowcz*, *Zwetilowcz*, *Gwlyncz*, *Drasewcz*, *Kwczekowcz*, *Jedusowcz*, *Knesewczy*, *Desenowcz*, *Chechowcz* itd.

$-Cec$. U manjem broju potvrda na mjestu nepostojanoga poluglasa, ili već zatvorenoga e , zapisano je e , tj. $-Cec$ umjesto $-Cc$. Razlog može biti da nije postojala tradicija pisanoga lika, da pisar nije bio upoznat s tradicijom, dovoljno »učen«, s jedne strane, odnosno ime je dolazilo u N jd. i već je bio jasan samoglasnik koji u tom padežu dolazi, a pisar ili informator nastojali su na vjernom zapisu lika koji se upotrebljava. Primjeri su:

Drasowecz Đ 1477, dok je 1439. zapisan kao *Drasewcz*. Sa šireg područja, zapadno od Križevaca, za današnji Martinec nalazi se rani zapis *Scherbakovec* 1306, a drugi iz 1439. ima obično $-wcz$.

Potrebno je posebno osvrnuti se na jedinstveni lik *Thopolovac* 1449, dakle sa a , a ne e za današnji (Zrinski) Topolovac, na Bilogori, između Koprivnice i Bjelovara. Prvi je zapis »pravilan« *Thapolouch* 1397. Zapis sa a može biti utjecaj pisareva idiolekta, novoštokavca s područja gdje je poluglas već dao a , ili je moguće da su bježeći pred Turcima tamo došli štokavci koji su već imali tu promjenu.

Zapisi sa $-Cec$, nasuprot onima bez e , jedna su od potvrda da je u N jd. postojao samoglasnik, u vrijednosti šva, koji se kasnije izjednačio s kontinuantom jata, tj. u zatvorenom e .

Hrvatska, kao i druga južnoslavenska mjesna imena na $-ci$, $-ovci$, $-inci$ prikazao je Władysław Lubaś. On se u prvom redu pozabavio imenima u množinskom obliku, ili onima koje je on sma-

trao takvima,¹⁴ a koji su većinom etničkoga porijekla i patronimnog, dok su oni s oblikom jednine »topografski« ili deminutivni (Lubaš 28).

-ec. *Gradec - Gradecz* Đ 1439; na zapadnom rubu, zapadno od Križevaca, današnji Pogančec zapisan je 1481. *Poganchez* i kasnije slično, redovno sa *e*; jedanput se kasnije javlja kao *Poganez* 1570, kada se krajem 16. st. javljaju dva sela s tim imenom kod Koprivnice. Kod Križevaca kasni je zapis *Potochez* 1653, za selo koje je najprije zapisano kao *Pathak* (= *potok*) 1495.

Torčec - rubno, čazmansko područje, na području današnje Tomašice: 1399. *Terchech*, a 1403. *Vtrochech*, *Wthorchech*, *Torchech* i slično dalje. *Torčec* kod Koprivnice javlja se kasnije

Zdenčec - Mjesto kraj Koprivnice, zapisano kasno, danas ne postoji: *Zedenchez* 1507, *Zdenchez* 1513. Na susjednom su području, Moslavini, dva mjesta toga imena: 1406. *Zdenchech*, koji je danas službeno *Zdenčac*. Drugo mjesto *Zdenchez* 1495. danas je *Zdenčec*.

Uz to ime može se spomenuti da je mnogo poznatije ime sa sufiksom *-(e)c* ||

-ci, također na rubu područja, danas *Zdenci*, zapisano prvi put 1244. u mađariziranom liku *Ezdench*, 1255. *Izdench*, 1316. *Zdench*, s mnogo kasnijih zapisa u različitim mađariziranim i nemađariziranim likovima.¹⁵

Ostali primjeri. Drugih je primjera za poluglas malo.

Bozye (Minor et Maior) Đ 1396., *Bozyo* 1439., a 1477. *Bezye (maior, minor)*. U osnovi je korišten *bžz*, od čega je *bazga* i kajkavski *bezga*, *bezek*, *beCga*. Danas postoji polje *Bezgovje* kod Koprivnice, a od dva *Bazja* kod Virovitice Gornje ima danas štokavski (šćakavski) govor (ijekavskošćakavski bosanski dijalekt, v. Brozović, Lončarić-Finka). Kolebanje u pisanju između *e* - *o* svjedoči o centralnome, neodređenom izgovoru kao šva.

Raven (m.), rubno zapadno od Križevaca: prvi zapis na mjestu nepostojanoga poluglasa ima u, što svjedoči također o središnjoj artikulaciji šva: *Rau(u)m* 1238. Iduća dva, također rana, zapisa na mjestu poluglasa nemaju ništa, što je u skladu s imenima na *-(e)c*: *Ravn* || *Raun* 1249, ali od početka 14. st. piše se *e*: *Raven* 1306. i sl. dalje.

Kasni zapis iz 1615. (Sancti pauli de) Dizka || *Dezka* svjedoči o zatvorenome izgovoru *e*, u kojem su već izjednačeni *jat* i poluglas. Ovaj primjer treba navesti posebno zbog toga što je zapisivač (vizitator) uočio zatvoreno *e*, i nije se mogao odlučiti kako to treba zapisati, pa ga piše na dva načina.

**vđs* 'selo' - Nije sigurno, iako je vrlo vjerojatno, da se u zapisima *Zrednyawecz* 1512. *Zrednyjwcz* 1513, *Zrednyavez* 1517. nalazi leksem *ves*, tj. 'selo', pa bi ime glasilo *Srednja ves*. Danas toponim nije sačuvan, treći zapis govori za takvo čitanje, drugi ne, a prvi je neutralan. Iako na obuhvaćenom području danas postoje sela koja imaju u imenu riječ *ves*, u starim ih zapisima rijetko nalazimo.

Ovdje se može spomenuti i staro ime današnjega Virja, koje se obično navodi kao *Prodavić*, ali što će biti vjerojatno krivo, kao što pretpostavlja i Pavleš, jer samo vrlo rijetki i kasni zapisi mogu se tako čitati. Najsigurnije za takvo čitanje bilo bi *Prodawich*, tek iz 1580. Važna mjesta, kao što je bilo i staro Virje, tj. sjedište plemenske žup(anij)e Komarnica i kasnije vlastelinstva (đurđevačkoga) imala su obično neko latinizirano ili pomadareno tradicijsko ime, kao npr. Ko-

¹⁴ U radu Lončarić 1978. istaknulo se da Lubaš zapis *Jagnedowch* iz. 1351. pretpostavlja množinski oblik, smatra ga etničkim, dok treba vjerojatno uzeti singularni oblik. Izvodi ga, čini se, krivo od *ja*"*gnja*)*d*, misleći na životinje, dok je motivacija *jagnjed*, drvo - vrsta jablana, kako to imaju kajkavski leksikografi.

¹⁵ Samoglasnici su dodavani na početak stranih leksema koji su počinjali skupovima koji nisu mogli stajati na početku riječi u mađarskome jeziku, npr. *iskola* za lat. *skola* (Hadrovicz).

privnica i Virovitica. Tako i ime za Virje u liku koje se obično spominje sigurno ima kao složenica u drugome dijelu mađarsku riječ *viz* ‘voda’, npr. *Prodauiz* 1267. i slično dalje. Zato smatram da je dobro Pavlešovo čitanje *Prodaviz*. Druga je stvar kako je nastalo ime, koje je moglo izvorno hrvatski biti izvedenica tipa *Prodavec*//*Brodavec*, ali je moglo biti i složenica, kojoj je drugi dio mogao biti *vəs*, dakle ‘selo’, možda *ProdallBroda ves*, čemu bi odgovarao današnji lik *ProdnallBrodna ves*.¹⁶ Tomu u prilog može govoriti još jedno mjesno ime, s nešto istočnijega, virovitičkog područja. Prvi su zapisi, istina, iz nešto kasnijega vremena, s početka 16. st.: 1517. *Nowavicz*, 1524. *Novavyz*, što će mađarska etimologija shvatiti kao *viz* ‘voda’, a vjerojatno je u osnovi također bila *vəs*, tj. *Nova ves*. Kasnije se ime javlja još jedanput, ali samo kao *Nova* 1535.

s(ə)- U točki o poluglasu može se navesti i naziv koji je prefiksarno-sufiksarna složenica s prefiksom *s(ə)*:-¹⁷ *Zgorje* 1477. zapisano je 1439. kao *Izgorya*, danas *Zgori* kod Hlebina. Lik *Izgorja* sa *iz-* mađarski je utjecaj (kao *iskola*, *Izdenchecz* itd.).

Jat

Kontinuant jata bilo je zatvoreno *e*, koje je u dugom slogu moglo biti uzlazni (*ie*) ili silazni (*ei*) dvoglasnik. S njime se kasnije izjednačila kontinuant poluglasa (*šva*). U dvadesetak sela istočnije, u našičkom kraju, sa štokavskim (šćakavskim) govorom čuva se i danas (fakultativno) posebna jedinica na mjestu jata u vrijednosti zatvorenoga *e* (Sekereš 1982).

**brěg* - Uz značenje ‘brdo, brijeg’ i danas se u narodnim govorima u slavonskoj Podravini i u srednjoj Slavoniji rijetko čuva i značenje ‘obala’ (moji podaci). Današnji (Koprivnički) Bregi kod Koprivnice vjerojatno su, sudeći po konfiguraciji tla, dobili ime po značenju leksema ‘obala’. Zanimljiv je zapis *Breeg* Đ 1439, s dvostrukim *e*, što upućuje na dug samoglasnik, dugo zatvoreno *e*. 1534. zapisano je *Bregh*. Naselje *Bresancz* 1477 K danas, danas *Brežanci*, dio je Koprivnice. Etničkoga je porijekla, vjerojatno znači ‘ljudi s obale, nastanjeni na obali’.

**rěka* - Najstariji je zapis s deminucijom: *Rechicha* 1337, a odnosi se na potok, koji se ulijeva u Koprivnicu. Naselje je *Reka* zapadno od Koprivnice, uz veći potok Koprivnica, po kojem je i grad dobio ime: *Reka* 1440, i kasnije tako. Danas dijalektno postoje dva lika: kajkavski *Reika* i (novo)štokavski *Rieka*. Kasnije se javlja još jedno mjesto istoga lika, bliže Križevcima *Koprivnichka Reka* 1781.

**orěh* - U sjeverozapadnoj Hrvatskoj više je sela u čijem je imenu taj leksem: Đ *Oresya* 1225, 1439, *Oresye* 1477. Na kalničko-križevačkom području: *Orehouch* 1370, slično i kasnije. Zanimljiv je kasniji zapis iz 1554. *Horehowch*, s protetskim *h*, što odgovara i protetskom *h* u tom leksemu u nekim kajkavskim govorima.

**brěst* - *Brezthowcz* Đ 1477

**brěza* - Na rubu, kod Kloštra P.: najprije neprozirno *Pabres* oko 1439, a 1495. *Podbresye*. *Bresovica* 1217. na širem području, ispod Kalnika, danas je naselje uključeno u selo Kalnik. Zapis je zanimljiv zbog toga što vrlo rano i u prvom zapisu ima lik koji odgovara današnjem liku (*Brezovica*). I redovno je zapisivan tako da se može čitati na isti način. Odstupaju drugo spominjanje iz istoga stoljeća - *Preznicha* 1264. i mađarizirani lik *Brezencha*¹⁸ iz 1346.

¹⁶ Nada Klaić također se ne može odlučiti za hrvatski lik, obično se služi likom *Prodavić*, ali ima i pridjev *prodavečki*, prema *Prodavec* (Klaić 1987).

¹⁷ Poznato je da je u kajkavštini, kao i u mnogim čakavskim govorima, došlo do kontaminacije dvaju starijih prijedloga: **s(ə)* (< **sb*) i *iz* (< **izb*) i odgovarajućih dvaju prefiksa **s(b)-*, **iz(b)-*. Oni su u glavnini kajkavštine dali morfološki jedan prijedlog *z/ize* i prefiks *z(e)-*, koji obuhvaćaju značenja dvaju ishodišnih prijedloga i prefiksa.

¹⁸ Taj lik odgovara današnjem liku mađarskoga imena sela u mađarskoj Podravini, gdje je bilo Hrvata, a hrvatski se također zove *Breznica*.

**zděla* - Današnje *Zdelice* javljaju se kao ime mjesta najprije bez deminutivnoga sufiksa: *Zdelia* 1201, *Zdela* 1270, *Zdelya* 1412, kako se zove i potok, a tek od kraja 18. st. javlja se lik *Szdelicza* 1781.

**presěka* - Rubno, zapadno od Križevaca: *Preseka* 1334, *Prezeka* 1495. i tako kasnije. Zanimljivi su zapisi iz 16. st. koji odstupaju od lika koji je danas služben: *Pryezeka* 1570, *Pryeszeka* 1576, a upućuju na dvoglas, duljinu, ali u prefiksu: *Prieseka*. U 17. st. dolazi jedan ikavski lik: *Preszika*, i to na mjestu jata u osnovnoj riječi, što može biti osobina pisareva osobna idioma, idiolekta.

**korěň* - Današnje *Korenovo* zapisano je najprije kao (*de*) *Koren* 1334, obično tako i kasnije, pa i nakon 1500. kada se prvi put pojavljuje kao *Korenovo*.

**mlěko* // **mĕlin* ?? - *Mlechinzca* 1337 Đ ime je potoka blizu *Rečice*; nije jasno je li u vezi s riječju *mlijeko*, ili je krivo zapisano (*mle-* umjesto *mel-*) pa je u vezi s *melin* 'mlin', možda *Melinčica*. Tada bi to bio primjer za poluglas.

Q

**koQl'a* - Pojavljuje se u dvama imenima, s dvama sufiksima: *Kwthycha* Đ 1439, *Kochycza* 1477, *Cwchycza* 1510; K *Kochane* 1477, *Kochan* 1513. Zapisi jednoga i drugoga imena upućuju na posebnu fonološku samoglasničku jedinicu s vrijednošću zatvorenoga *o*.

**loQka* - *Louka* Đ 1395, *Loka* Đ 1477, 1508. *Loko*. Zapis *Lonka* iz 1396. i dalje bit će po mađarskoj tradiciji.

Subotica (u narodnom govoru i *Sobotica*) sa sekundarnim *oτ* - *Zaboticha* 1408. K. Tada je prvi put mjesto zapisano u hrvatskom liku, inače se piše mađarski *Zombothel*, prvi put vjerojatno 1272.¹⁹

**korQš²⁰* - Dio Križevaca koji se zove *Koruška*, a kroz njega teče i istoimeni potok, zapisivan je i sa *o* i sa *u* na mjestu stražnjega nazalnog samoglasnika. Slično je stanje i danas na okolnom području, već prema tome koja je kontinuantu u kojem selu: *Corusca* 1218, *Coruska* 1265, *Koruška* 1351, ali *Koroška* 1359. i sl. dalje. Naravno, za ranije vrijeme treba pretpostaviti poseban samoglasnički fonem, s vrijednošću između *o* - *u*, zatvoreno *o* [o̯].

**proτg* 'pruga' - *Prugovac*, zapadno od Virovitice: *Porog* 1334, *Progocz* 1471, *Progowcz* 1481. Prvi zapis sa *u*: *Prwgowcz* 1517. U mjestu i okolici stražnji nazal danas ima kontinuantu *u*, ali u istočnijim mjestima s kontinuantom *o* čuje se i *Progovec*. S obzirom na etimologiju imena moguće je da je u početku patronimičkoga porijekla, ali je kasnije povezano s apelativom u značenju 'pruga'.

l²¹

**vĭk* - Prvi je zapis s početka 15. st., i to sa *l* na mjestu starijega slogotvornog *l* - *Wlchakouschyna* 1406, Bilogora južno od Koprivnice. Kako se pretpostavlja, na temelju drugih zapisa i potvrda, da se tada na tom području slogotvorno *l* više ne čuva, bit će riječ o pisarskoj tradiciji. Još

¹⁹ U zapisima se povezuje s antičkim naseljem, pa se u popisu iz 1334. javlja kao *Sabaria*. Zett pokazuje da su takva imena nastala prema sajmenom danu u tjednu. U blizini je Subotice i selo Torčec, kojem je u osnovi naziv za 'utorak'.

²⁰ Ovdje ne možemo rješavati je li u osnovi romanski korijen **kar(ant)*- 'kamen(it)' ili keltski **carantos* 'prijateljski', što se može proširiti na 'lijep', kao u slučaju *Ljubelj*, *Ljubeščica* (v. Bezlaj, Skok).

²¹ Daleko na istok u Slavoniji susreće se pojava inače karakteristična za kajkavštinu, tj. jednačenje kontinuantu slogotvornoga *l* s kontinuantom stražnjega nazalnog samoglasnika. Ta zajednička kontinuantu u početku i tamo čuva svoju posebnu fonološku jedinicu, u vrijednosti zatvorenoga *o* (v. Lončarić 1985). Suprotno od toga, na zapadnoj periferiji, u zapadnom Međimurju i krajnjem zapadnom Zagorju ima drukčiju sudbinu od kontinuantu stražnjega nazala, tj. jednači se sa starim *u*.

je jedan sličan zapis, sa *ul*, što se može tumačiti na sličan način: *Vulxa* K. Druga dva zapisa, jedan iz prve polovice, a drugi iz druge polovice istoga stoljeća imaju *o* > *Wochetincz* 1439, a 1477. *Wokethyncz*.

Sa susjednih područja imamo ranije zapise za imena s tim korijenom. Najraniji je iz Moslavine za *Vukovje*, zapis je sa *l* - *Wlchete*, *Welchete* 1256, a zatim tek u 18. st., sa *u* - *Vukovie*. Bliže je kasniji zapis, kod Vrbovca za *Vukšinac* - *Wolkoy* 1293, *Wlkanouch* 1391, *Wlkachynecz* 1457, a dalje samo likovi koji upućuju na *u*.

**stlp* - Rani je zapis s ruba područja u sjevernoj Moslavini za današnju Stupovaču: *Stupna* 1257+1295, *Stopna* 1314. I dalje se izmjenjuju *o* - *u*, što upućuje na poseban fonem.²²

št' (< *stj = skj)²³

Peščenik K zapisano je vrlo rano, kao *Pestechnuok* oko 1251, ali čini se da je došlo do prekida naseljenosti jer se ponovno javlja tek krajem 18. st. *Peschenik* 1751.

Središće > *Zredysche* Đ 1393. (*iste godine i kao Zredasche, Zredischa, Zeredyscha, Zredisthe, Zredycze* (kao današnje *Gornje Sredice na Bilogori*).

Babinščina > *Babynschina* Đ 1477

Ščapovec > rubno, u prvim zapisima lik ne svjedoči za *šč*, a ni u nekim kasnijim zapisima: *Chapouch* 1378, a tek od 1436. *Schyapoucz*.

Slogotvorno r (r)

Nisu posvje jasni likovi *Korbonuk* Đ 1263, uz što se spominje potok *Gurbunuc*, što će biti isto ime. Obično se piše *Gorbonok*, npr. *Gorbonokfew* 1349, *de Gorbonok*. Danas je na tom zemljištu mjesto koje nema veze sa starijim imenom - Kloštar Podravski.

**vrh* - *Veliuerch* 1338 u Komarnici.²⁴

**brdo* - Rubno, kod Vrbovca: *Zaberdya* 1351, i dalje s različitim načinima pisanja, ali uvijek sa *e* uz *r*, do kraja 19. st.

cirkva - Ovdje ću spomenuti i toponim s kajkavskim *ir* koji dolazi u *cirkva*, prema štokavskom *crkva* i čakavskom *crikva*. To je zapis imena sela s rubnoga područja, i to vrlo rani: *Cirkuena* 1261, što odgovara i današnjem službenom *Cirkvena*. Od toga je zanimljiviji današnji dijalektni lik koji glasi *Cîerkvena*, dakle refleksom sekundarnoga *jata* na mjestu dugoga *i* u skupu *i:r*. Tako nalazimo na Bilogori također *mier*, *mêr* za 'mir', zatim *êr*, *îer* u posuđenom glagolskom sufiksu *irati*, npr. *galopêrati* || *galopierati*.

*čer-

Praslaveski skup *čer- u kajkavštini je obično (negdje i u čakavštini) dao »punoglasje« *čere*, *čerie*, *čerei*, *čerĕ*), s dugim drugim zatvorenim *e*, koje je u nekim govorima prešlo češće u uzlazni, a rjeđe u silazni dvoglas. To je »punoglasje« potvrđeno u imenu sela *Črešnjevica* kod Viro-

²² Dickenmann dobro i moslavačko *Soplonca*, danas *Stupčanica*, izvodi od *stup-*.

²³ Iako se za praslavenski za izjednačene skupove *stj=skj uzima vrijednost *šč*, a paralelno s time za *zdj=zgj pretpostavlja se vrijednost *žb*, ja sam (opširnije u Lončarić 1988) iznio mišljenje da to nije vjerojatno za dio zapadnoga južnoslavenskog prajezika, zapadni dio južnoga praslavenskoga, iz kojega su se razvili šćakavski, kajkavski i čakavski idiomi, već da tu treba polaziti od št', žd'. Tako su već postupili neki, autori npr. Brozović, Lisac (FO 380) u izvodima odgovarajućih suglasnika nekih od tih govora.

Šimunović (2002:27) pokazuje da je Ivić (1958) krivo pretpostavljao da su ti skupovi u istočnoj Slavoniji dali št', jer je uzimao kasne podatke, nakon dolaska novoštokavaca. Čak početkom 16. stoljeća zapisi još govore za *šč*.

²⁴ Neobičan je prvi dio *veli*, možda treba biti *beli*, jer su se *b* - *v* zamjenjivali pri pisanju. Zbog samo jednoga zapisa teško je o tome zaključivati.

vitice, dijalektno *Trešnévica*: 1231. *Ceresneu* i kasnije, a 1347. *Cheresneuicha*, kao i kasnije *Czeressnyevicza* 1781.

*(j)elbša

Od četiriju praslavenskih varijanti leksema za 'joha' (**olbha llobša ll (j)elbhall *(j)elbša*) u većini kajkavštine ishodišni je lik *(j)elbša.²⁵ Samo je jednom imenu u osnovi taj leksem s očekivanim likom: K *Alsevch* 1355, *Jalsouch* 1362, *Jalseuch* 1364, *Alsewcz* 1477. i sl., a u 17 st. *Jalsowcz* 1628. Dolaskom stanovništva s istoka, od 16. st. javljaju se toponimi i s drugim ishodišnim likom, npr. danas *Jošne*, *Jošići*.

xr-

**xrast* > *Raščani* južno od Križevaca: *Hrastyan* 1401, *Hraschan* 1495, *Hrasthyan* 1517. Prvi potvrđeni zapis bez *x* u 19 st. *Rastovac*. Na rubu područja danas su dva mjesta toga imena. Zapis za prvo ran je, ali upućuje na drugi lik: *Harasztanycha* oko 1264, dakle *Hrašćanica*. S obzirom na lik isti je slučaj i s drugim mjestom, samo što se prvi zapis javlja kasno: *Hraztina* 1507, *Hrazthyna* 1513, a tek 1781. *Hrasztovecz*.

xruška

Za 'kruška' obično se sponiraju dva praslavska lika (**gruša ll kruša*), međutim potrebno je sponirati i treći - **xruš-*, koji dolazi u kajkavštini i slovenskom jeziku (Schustar-Šewc, Lončarić 1999:103).²⁶ Malo je imena s tim leksemom: *Ruševac*: *Hrusewcz* Đ 1439, *Hrwsowcz* 1495: *Ruškovac*, rubno ?? *Hrsouch* 1378, i tako kasnije dakle kao i *Ruševac*, a tek od 18. st. s proširenom osnovom, a tada se početno *x* već izgubilo : *Russkovecz*.

-ov(e)c ll -ev(e)c

Kod ovoga morfonološkoga tvorbenog para zanimljivo je da su vrlo rano zapisani likovi sa *o* gdje bi po pravilu bili likovi sa *e*, čak i tamo gdje danas imena imaju *e*. Primjeri: *Bogarasowcz* 1315, *Belosowcz* 1495, , *Farkassowcz* 1439, *Mathewsowcz* 1514. *Drasowcz* 1439, ali 1477. kao *Drasowecz*. *Knesewczy* Đ 1439., a *Knezouc* 1444. *Banychewcz* Đ 1439. Današnji Klokočevac zapisivan je obično sa *e*, ali i sa *o*: *Klokocheuch* 1262, *Klokochouch* 1341. Današnji *Kostanj*, sa šireg područja, zapadno od Križevaca, imao je prethodnika sa sufiksom *-(e)c*. Suprotno od očekivanoga, starije su potvrde sa *o* od onih sa *e*: *Gaztanowch* 1397, *Kozthanyowcz* 1495. i tek 1566. prvi put sa *e* - *Koztanyewch*.

-ovjell-evje

Isto je pitanje kod ovoga para sufiksa kao i kod prethodnoga - *Bukouia* 1513. nešto je mlađi zapis. Ranije je mjesto zapisano kao *Bucouina* 1359, *Bwkwowyna* 1481. Danas glasi *Bukovje* (*Križevačko*), s dijalektološkim zapisom *Bukôvje*, a 1806. zapisan je štokaviziran lik *Bukovlje*. Zanimljiv je zbog dva zapisa iz 17. st. - *Bukewye* 1630. i *Bukeuie* 1634. - gdje se pojavljuje specifično kajkavsko *e*. To će vjerojatno biti u vezi s govorom pisara.

²⁵ Čini se da je cijela Slavonija imala varijantu koja je inače karakteristična za kajkavštinu, tj. sa *(j)e-*, npr. kod Broda je 1422. potvrđeno *Jalsawy*, *Jalsawycha* (Lončarić 1985).

²⁶ Skup *xr-*, karakterističan za kajkavštinu, umjesto *kr-* za 'kruška' susreće se prije dolaska novoštokavaca s Turcima daleko na istoku Slavonije, također i u posavskoj Slavoniji, npr. kod Slavenskoga Broda današnja Rušćica zapisana je još 1448. kao *Hrustycza*, (*alia*) *Hrusticza* (*et tertia*) *Hrusthycza* (Lončarić 1985).

J

Imena u kojima se nalazio palatalni lateral (*lʃ*) redovno se javljaju u likovima u kojima se on čuva. Zapisi koji upućuju na depalatalizirano *l* javljaju se tek od 18. st. - *Szelanczi* 1783, a *Dolyancz* K 1439. Danas se toponim *Dolanec*//*Dolanci* čuva u vinogradskim brdima zapadno od Koprivnice.

połana - S tim toponomiziranim leksemom više je imena na širem području: Đ *Polyana* 1477 (1439. zapisano kao *Palyna*); kod Križevaca zapis za današnju Poljanu *Polana* već 1277, a 1306. *Polyana*. I kasnije se izmjenjuju ta dva pisana lika. *Selanec*, rubno - kalnički kraj, javlja se kasno, u prvom zapisu s likom bez sufiksa

-(*e*): *Zelyan* 1507, a 1517. *Zelyancz*, 1598. *Zeliancz*.

ń

Malo je primjera za palatalni nazal (*ń*). Današnja rudina *Konjska* na Bilogori naslijedila je ime nekadašnjega sela, a zapisani likovi redovno na mjestu *ń* upućuju na *n*. Međutim, već drugi zapis, rani kao i prvi, iz 13. st. sugerira palatal: *Konzka* 1232, *Konyska* 1266. Zapis *Zarosyna* vjerojatno treba čitati *Sarošńa*, što će biti od mađ. *saros* 'blatan'.

-je (zbirno)

U ranim zapisima često ta imena završavaju na *-ja*, što odgovara njihovoj genitivu jednine ili nominativu (=AV) množine. To bi moglo također govoriti za vrlo otvoreno *e*, koje je strani zapisivač izjednačavao sa *a*, jer se za kajkavštinu, a i za Panoniju, barem njezinu većinu, pretpostavlja otvoreno *e* kao kontinuantu izjednačenoga staroga *e* i prednjega nazalnog samoglasnika. *Prilesje* - *Prilesia* 1201, zapadno od Križevaca. *Zabrdje* - *Zaberdya* 1351, *Zberdye* 1507.

-o

Podravsko *o* zapisivano je katkad na mađarski način, tj. sa *a*.²⁷

Tako je zapisano i ime sela *Pathak* Đ 1477, dakle *Potok*, kako se i danas piše mađarska posuđenica iz slavenskih jezika za 'potok'. Ranije je na rubnom području (Dubrava) zapisano selo *Othotk*, koje se kasnije, 1512. javlja također kao *Athak*.

Današnje Vratno zapisano je kao *Wrathna* 1352. Današnji Domankuš u prvom zapisu koji odgovara sadašnjem imenu zapisan je sa *a* na mjestu *o*: (*Zelnicza*-)*Damankus* 1438, ali već u istom stoljeću javljaju se *Domankwsowcz* 1493. i (*Zsenth*)*domankws* 1495. Današnje Sošice, brijeg južno od Đurđevca zapisan je kao *Susicha* 1334. Tako se piše i kasnije, ali u kasnom zapisu iz 17. st. ima (*in*) *Zosicze* 1658.

SUMMARY

The analysis of the oldest written Podravina toponyms, mostly place-names, in general confirms the existing knowledge and theories on Kajkavian dialect of that area.

- basically there are no records on accentuation.

- *Jat* and semivowels were leveled on the turn of 15th to 16th century, and until the transition separate phonology units had been in use; continuance of *jat* is unaspirated *e*, which in the second syllable can also be a diphthong, more often an ascending diphthong (*ie*), or a descending one (*ei*),

²⁷ Mađarsko otvoreno *o* [oʃ] piše se mađarskom grafijom kao *α*, odnosno grafija *α* izgovara se kao otvoreno *o*. Dugo *α*, danas grafija *á*, izgovara se [a]. V. također Šimunović 2002:19 i Dickenmann 1966:202-205.

which is less often; continuance of semivowel serves as a central value of close vowel, šva (Δ). Semivowel is assimilated with *jat* at *jat* continuance value; transient speech around the town of Nasice, influenced by newly acquired neo-štokavian forms assimilates semivowel with *a*, *jat*-continuance with continuance $e = \epsilon$ (however, certain settlements around Nasice optionally keep a separate phonology unit instead of *jat*).

- records show a continuous keeping of syllable-forming *l* (*lu*) as a special phoneme and special phonology unit in the place of back nasal, valued as a vowel between *o* and *u* - closed *o* (*ol*) until 15th century; as for the *lu* grapheme, sometimes it refers to scribe traditions.

Since assimilation of continuances in back nasal vowels and syllable-forming *l*, the written forms confirm that their continuances had special phonology values everywhere in 17th/18th century; later, it was assimilated either with an old variant *o*, or with *u*. Today, there is no special phoneme in Podravina, as its continuance; however, we find those in the neighboring regions: Varazdin, Kalnik or Moslavina.

- found written documents indicate there was an early generalization of suffixes with *o* as well as with the words with suffixes *e*, since the beginning of 14th century.

Iž forms indicating de-palatalization are found since 18th century; even today situation is different in certain kajkavian dialects.

LITERATURA

- Adamček Josip 1984: Ludbreg i njegova okolina u doba feudalizma. Ludbreg (monografija) : 81-123. Ludbreg 1984.
- Adamček Josip, Kampuš Ivan 1976: Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljecu. Izvori za hrvatsku povijest. Zagreb 1976.
- Bezljaj, France: Etimološki slovar slovenskega jezika, I-III. Ljubljana 1976-1995.
- Bösendorfer, Josip 1950: Agrarni odnosi u Slavoniji. Zagreb 1950.
- 1910: Crtrice iz Slavonske povijesti. Osijek 1910.
- Brdarić, Franjo 1934: Arhiđakonat komarnički 1334.-1934. Časti i dobru zavičaja. Novigrad 1934 : 338-362.
- Brozović, Dalibor 1963: O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata. Filologija, 6 : 45-56.
- Brozović, Leander 1978: Građa za povijest Koprivnice. Koprivnica 1978.
- Buturac, Josip 1984: Popisi župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. god. Starine JAZU 59 : 86-110.
- Codex Diplomaticus/Diplomatički zbornik, III-XVIII. 1905-1990.
- Cvekan Paškal 1990: Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog. Kloštar Podravski 1990.
- Čuk, Juraj 1916: Podravina od Bednje do Vočinke do polovine XIV. vijeka. Vjesnik zemaljskog arhiva, 18 : 169-232.
- Dickenmann, Ernst 1939/1966: Studien zur Hydronymie des Savesystems. I. Budapest 1939; II. Heidelberg 1966.
- Dobronić, Lelja 1951: Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz 1201. god. Rad JAZU 283 : 19-51.
- Dočkal, Kamilo 1956: Srednjovjekovna naselja oko Streze. Starine JAZU 46:145-202.
- Feletar, Dragutin 1988: Podravina. Koprivnica 19882.
- Finka, Božidar, Šojat, Antun 1974: Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca. Radovi Centra za znanstveni rad JAZU u Vinkovcima, 3 : 1-131.
- FO = Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom. Sarajevo 1981.
- Goldštajn, Ivo 1955: Hrvatski rani srednji vijek. Zagreb 1995.
- Gulin, Ante 1999: Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske. Zagreb 1999.
- Hadrovics, Lászlo 1969: Ungarische Elemente im Serbokroatischen. Budapest 1969.
- Hamm, Josip 1934: Matija Petar Katančić, njegova djela i njegov dijalekat. Zagreb 1934. (dizertacija, rukopis).
- 1949: Štokavština Donje Podravine. Rad JAZU, 275: 1-70.

- Hrvat, Rudolf 1933: Hrvatska Podravina. Zagreb 1933.
- 1940: Povest Đurđevca. Zagreb 1940.
- Heller, Georg, Nehring Karl : Die historischen Ortsnamen von Ungarn. München. 1976: VI. Comitatus Veroecensis; 1978: X. Comitatus Crisiensis.
- Herkov Zlatko 1979: Organizacija čazmanske provincije u početku XV. st. Čazma 1226.-1976. Čazma 1979.
- Hraste, Mate 1958: Značaj zapadnoga štokavskog govora za istoriju i dijalektologiju srpskohrvatskoga jezika. Južnoslovenski filolog, 23 : 77-81.
- Hrvatske županije kroz stoljeća. Zagreb 1996.
- Ivić, Aleksa 1916: Prilozi za povijest Hrvatske i Slavonije u XVI. i XVII. stoljeću. Starine JAZU, 35.
- Ivić, Pavle 1958: Die serbokroatischen Dialekte, Gravenhage 1958
- Ivšić, Stjepan 1913: Današnji posavski govor. Rad JAZU, 196 : 124-254.
- 1936: Jezik Hrvata kajkavaca, Ljetopis JAZU, 48: .
- 1951: Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1 : 359-376.
- Junković, Zvonimir 1973: Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta, Rad JAZU, 363.
- Kancijan, Antun 1985: Traganje za podrijetlom imena sela ludbreske Podravine. Podravski zbornik 85 : 114-122.
- Karger, Adolf 1963: Die Entwicklung der Siedlungen im westlichen Slavonien. Wiesbaden 1963.
- Katičić, Radoslav 1969: Narodi i jezici antičke Slavonije, Antički simpozij.
- Klaić, Nada - 1971: Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb.
- 1976: Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku, Zagreb.
- 1987: Koprivnica u srednjem vijeku. Koprivnica 1987.
- Krajčović, Rudolf 1974: Slovenčina a slovanské jazyky. Praslovanská genéza slovenčiny. Bratislava 1974.
- Kudumija, Mato 1968: Đurđevac. Đurđevac 1968.
- Laszowski Emilije: Podaci o Koprivnici u srednjem vijeku. Vjesnik zemaljskog arhiva, 7 (1900) : 1-4.
- Lončarić, Mijo 1974: Jagnjedovački govor. Hrvatski dijalektološki zbornik 4 : 179-262
- 1982: Sjevernomoslavački kajkavski govori (s kartom sjeveroistočne kajkavštine). Rasprave Zavoda za jezik, 6-7 : 55-120.
- 1986: Bilogorski kajkavski govori (= RZJ XII).
- 1985: Toponimi u osvjetljivanju predmigracijskog jezičnog stanja u Slavoniji. Zbornik referata i materijala V. jugoslovenske onomastičke konferencije. Sarajevo 1985 : 95-101.
- 1990: Jezični odnosi u Podravini. Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji, 181-191. Zagreb 1990.
- 1994: Toponim Međimorje/Međimurje. Studia Slavica Savariensia, 2 : 15-22.
- 1995: Hrvatski jezik u »Felicianovoj ispravi« i u drugim slavonskim dokumentima iz XII. stoljeća. Zagrebačka biskupija i Zagreb, 194-1994 : 127-132. Zagreb 1995.
- 1996: Kajkavsko narječje. Zagreb 1996.
- Lončarić, Mijo; Finka, Božidar 1986: Govor virovitičkoga kraja. Virovitički zbornik, 1234-1984 : 329-338. Virovitica 1986.
- Lopašić, Radoslav 1887: Prilozi za povijest Hrvatske XVI. i XVII. stoljeća iz Štajerskog arhiva u Gracu. Starine JAZU 19.
- Maresić, Jela 1996 : Tragom nekih povijesnih imena podravske sela. Đurđevački zbornik, 137-144. Đurđevac 1996.
- Marković, Mirko 2002: Slavonija : povijest naselja i podrijetlo stanovništva. Zagreb 2002.
- Mažuranić, Vladimir: Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik. Zagreb 1908-1922.
- Pavičić Stjepan - 1920: O govoru u Slavoniji do ratova s Turcima i velikih seoba u 16. i 17. stoljeću. Rad JAZU, 222 : 194-269.
- 1953: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji. Zagreb 1953.
- Pavleš, Ranko 2001: Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo. Povijest, topografija, organizacija. Koprivnica 2001.
- Petrić Hrvoje: Novigradska Podravina od ranoga srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća. Općina Novigrad Podravski/ Izabrane teme, 43-80. Novigrad Podravski 2001.

- Popović, Ivan - 1960: Geschichte der serbokroatischen Sprache, Wiesbaden 1960.
- Povijesni spomenici zagrebačke biskupije, V. Zagreb 1992.
- Rački Franjo 1872: Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. god. Starine JAZU, 4 : 201-229.
- Raukar, Tomislav 1997 : Hrvatsko srednjovjekovlje, prostor, ljudi, ideje. Zagreb 1997.
- Rešetar, Milan 1907: Der štokavische Dialekt. Wien 1907.
- Rončević-Brozović, Dunja 1997: Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnom hrvatskom jezičnom području. Folia onomastica croatica, 6 : 1-40.
- Sekereš, Stjepan 1974: Govor slavonske Podravine. Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice srpske (Novi Sad), 17/2 : 125-172.
- 1975: Govor Virovitice i okolice. Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice Srpske (Novi Sad). 18/2 : 161-202.
- 1982: Govori s nezamijenjenim jatom u našičkom kraju. Hrvatski dijelektološki zbornik, 6 : 497-269.
- Skok, Petar: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I-IV. Zagreb 1971-1974.
- Skøld, Hannes 1925: Ungarische Endbetonung. Lunds Universites Årsskrift, XX.
- Šimunović, Petar 1972: Toponimija otoka Brača. Supetar 1972.
- 2002: Ojkonimija srednjovjekovne Vukovske župe. Folia onomastica croatica, 11 : 1-41.
- Šišić, Ferdo 1896: Županija virovitička u prošlosti. Osijek 1896.
- Zett, Robert 1997: Wochenmarkt-Ortsnamen: eine mittelalterliche ungarländische Namenlandschaft. Folia onomastica croatica, 6 : 195-203.